

Hoop van u te dromen

*De verboden liefde van jonkvrouw
Maria van Wassenaer*

Bert Koene

WALBURGERS

Deze uitgave is mede tot stand gekomen dankzij een financiële bijdrage van Stichting Fonds A.H. Martens van Sevenhoven.

STICHTING FONDS
A.H. MARTENS VAN SEVENHOVEN

Omslagontwerp: Margreet van de Burgt

Omslagbeeld: Caspar Netscher, 'In gedachten', 1670. (Collectie en foto: Slowaakse Nationale Galerij, Bratislava.) Er is geen portret van Maria van Wassenaer bekend, maar Netscher kan bij het maken van dit schilderij aan haar hebben gedacht. Hij moet haar hebben ontmoet en kende haar geschiedenis uit de eerste hand, zie blz. 95.

Opmaak binnenwerk: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 94 6456 202 6

E-ISBN 978 94 6456 203 3

NUR 681

© 2023 B. Koene / 2023 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

Aan Louise van Wassenaer

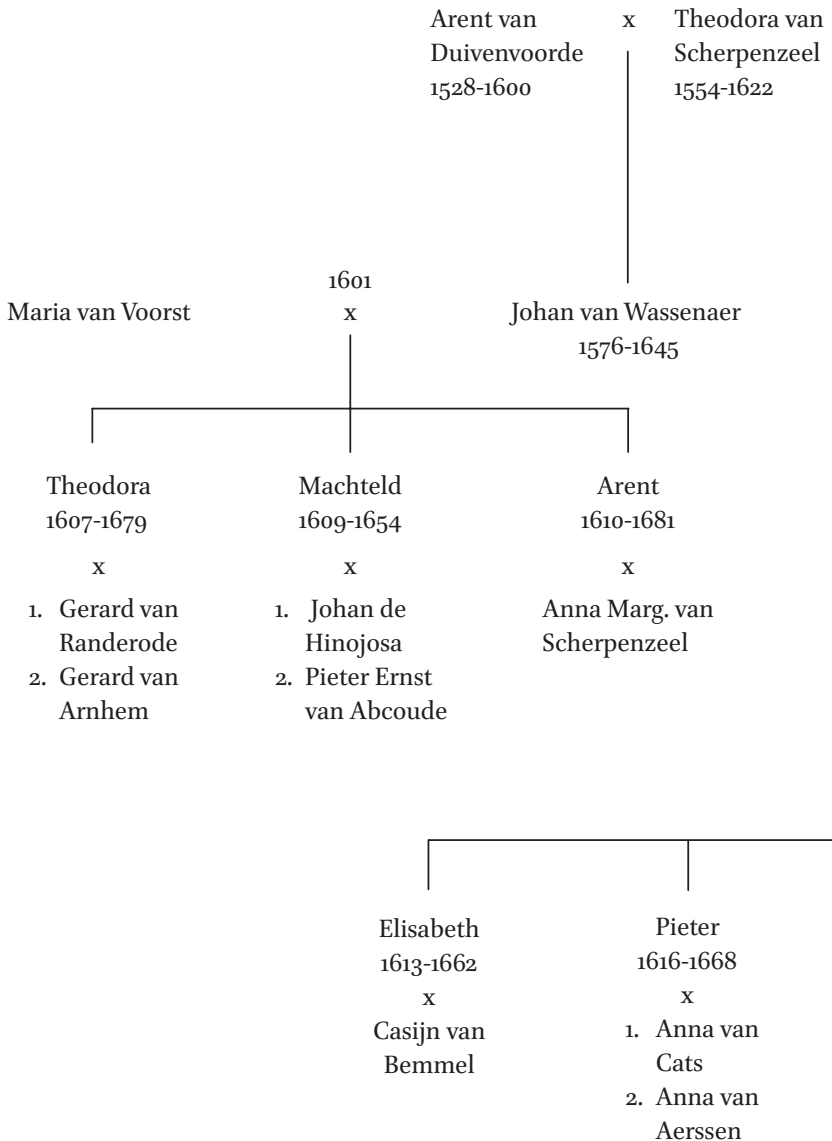
Het is aan de oplettendheid van Louise barones van Wassenaer-Wiarda te danken dat de liefdesgeschiedenis van Maria van Wassenaer uit het duister van zeventiende-eeuwse procesdossiers aan het licht is gekomen. Maria was een telg uit de familie van Louise's echtgenoot. Louise heeft papieren die haar bij toeval onder ogen waren gekomen op hun waarde weten te schatten.

Toen ik bij het onderzoek betrokken raakte, had Louise al schokkende gebeurtenissen kunnen reconstrueren, maar het was nog onduidelijk hoe het met Maria en haar geliefde was afgelopen. In het jaarboek 2011 van de Vereniging Gelre publiceerde ik onder de titel 'De verboden liefde van Maria van Wassenaer' een verslag van haar wederwaardigheden, inclusief de ontknoping. Omdat er nog losse einden waren en nog niet alle onderzoeksmogelijkheden waren uitgeput, was ik toen al van plan mij ooit opnieuw in het leven van Maria van Wassenaer te verdiepen. Pas na tien jaar kwam het ervan.

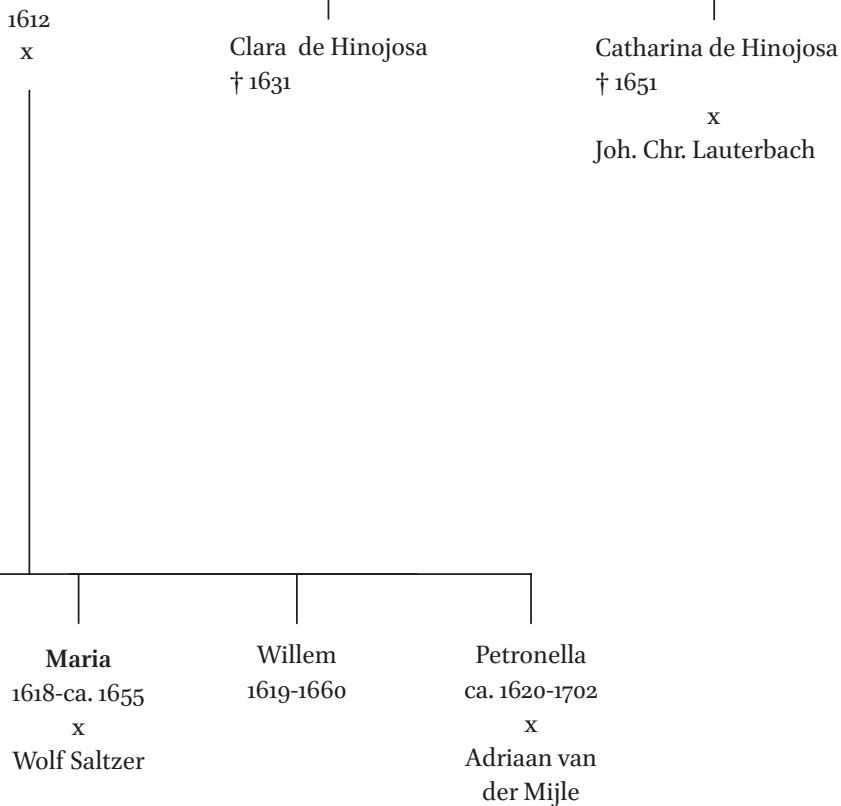
Inhoud

Familieschema	8
Holland	11
De mislukte schaking	11
Afkomst en huishouden van Johan van Wassenaer	17
Zes jaren opgesloten	23
Drie jaren vrij	28
Het dolhuis in Delft	35
Gelderland	43
Op een Arnhemse zolderkamer	43
Ontsnapping met gevaar voor lijf en leden	51
Janspoort en Velperpoort	60
Kasteel Rosendael	63
Hoeksche Waard	71
De wonderbaarlijke bevrijding in Strijen	71
Ondergedoken in Oud-Beijerland	78
Terug naar de stad van rechten	82
Wat Wolf deed in Arnhem	88
Huwelijk	93
De poging tot stuiting	93
Het proces	98
Eindelijk getrouwd	104
In de Palts	108
In perspectief	115
Bronnen	121
Archieven	121
Literatuur	122
Personenregister	125

De naaste familie van Maria van Wassenaer

Pieter de Hinojosa x Elisabeth van Almonde

Holland

De mislukte schaking

Op een avond in 1639 verliet Maria van Wassenaer heimelijk de ouderlijke woning op de hoek van de Kneuterdijk en het Lange Voorhout in Den Haag. Nog in de loop van diezelfde avond werd haar afwezigheid door de familie opgemerkt. Haar vader, Johan van Wassenaer van Duivenvoorde, een van de aanzienlijkste edelen van het gewest Holland, ondervroeg gehaast het dienstpersoneel. Hij kreeg te horen dat Maria door een zekere Wolf Saltzer moest zijn opgewacht. Zij waren er ongetwijfeld samen vandoor. Deze Saltzer, een Duitse jongeman in dienst van de Poolse edelman Artichofsky, was zo nu en dan in de keuken of een ander dienstvertrek een praatje komen maken met een meid die hij uit een vroegere betrekking kende. Zo had hij Maria ontmoet en zo waren de twee elkaar blijven zien, buiten het zicht van haar familie, maar met medeweten van het huispersoneel.

Johan van Wassenaer stuurde zijn factotum Maurits van Cats er met een paar bedienden op uit om zijn dochter en haar ontvoerder te zoeken. Zij hadden al snel succes. Maria werd aangetroffen in een huisje op het Scheelhol, de latere Herengracht. Het huisje was hen aangewezen door een klein jongetje dat daar op straat zwierf en de twee vluchtelingen er had zien binnengaan. Het was misschien Saltzers woonadres.

Maria werd door Van Cats naar huis geëscorteerd. De heer Van Wassenaer was woest. Haar gedrag was 'infaam voor zijn naam en geslacht'. De smet die zij op zijn blazoën wierp, kon alleen worden uitgewist door haar uit de familiegeschiedenis te verwijderen. Zij moest door iedereen worden vergeten, zij had niet bestaan. Concreet hield dit in dat hij haar onmiddellijk in een kamer liet opsluiten. Naderhand werd Maria van de Haagse woning overgebracht naar kasteel Duivenvoorde onder Voorschoten. Behalve een meid zou niemand haar ooit nog mogen zien.

1. De voormalige Haagse woning van Johan van Wassenaer van Duivenvoorde op de hoek van de Kneuterdijk en het Lange Voorhout (Haags Gemeentearchief, foto Dienst Stadsontwikkeling, 1974).

Wat het verzamelde huispersoneel op de avond van Maria's ontsnappingspoging aan haar vader vertelde over haar relatie met Wolf Saltzer werd negen jaar later schriftelijk bevestigd door de gewezen kamerdienaar Dirk Ris en diens zuster Catharina, die vroeger in de keuken had gewerkt. Zij deden dat op aandrang van de broers en zusters van Maria, die toen met Maria en Wolf in proces waren voor het Hof van Gelre in Arnhem, de hoogste juridische instantie van het gewest Gelderland. De verklaring van de twee bedienden belandde in het dossier van processtukken, evenals vele andere documenten die op de een of andere manier met de liefdesgeschiedenis van Maria en Wolf te maken hadden.¹ Het is vooral aan dit Gelderse dossier te danken dat hun verhaal zich goed liet reconstrueren. Ik heb ervoor gekozen

¹ Gelders Archief, Hof van Gelre en Zutphen, inv.nr. 5257. Het dossier is inmiddels gedigitaliseerd en op de website geldersarchief.nl in te zien. Het beslaat de eerste 293 scans van inv.nr. 5257.

om van gegevens uit deze bron niet steeds weer de herkomst te vermelden. Dat spaart veel noten. Ontleningen aan andere bronnen heb ik wel steeds expliciet gerapporteerd.

Dirk Ris biechtte in zijn getuigenis op dat hij Maria had geholpen met Saltzer te corresponderen. Hij had 'dikmaals geassisteerd in het schrijven van de brieven', wat wel zal betekenen dat hij de bezorging van de brieven voor zijn rekening nam. Dirks zuster Catharina verklaarde dat ook zij destijds van alles op de hoogte was, wat volgens haar ook voor alle andere meiden gold. Er was zelfs actief meegewerkt aan Maria's ontvluchting: een stalknecht had haar door de turfkelder naar buiten geloodst.

Over het gevangenzetten van Maria sprak Ris in woorden die suggereren dat haar vader haar voorgoed in kasteel Duivenvoorde wilde laten: 'haar verbracht hebbende op het huis [kasteel] te Duivenvoorde, aldaar heeft doen opsluiten en bewaren.' Ik weet niet of zij werkelijk permanent in het kasteel gevangen zat, of dat de routine werd dat men haar meenam wanneer het gezin voor de zomer intrek nam in het kasteel en in de herfst weer naar de Kneuterdijk verhuisde.

In ieder geval zat zij onafgebroken in particuliere gevangenschap, zonder dat enige rechterlijke of bestuurlijke instantie daar toestemming voor had gegeven. De illustere edelman Johan van Wassenaer vond dat hij aan niemand verantwoording schuldig was over hoe hij zijn familieaangelegenheden regelde en, inderdaad, zelfs al zou het lot van Maria een magistraat ter ore zijn gekomen, dan nog zou er geen optreden zijn gevolgd. Niet alleen handelde haar vader volgens algemeen aanvaarde mores – hij beschermde de goede naam van zijn familie – ook was zijn maatschappelijke positie vrijwel onaantastbaar.

Over Saltzer repte Van Cats in zijn verslag niet. De heer Van Wassenaer had aan Van Cats de opdracht mee kunnen geven om Saltzer zo mogelijk aan te houden, want de jongeman beging een misdrijf, daar was geen twijfel aan. Maria was in 1618 geboren. De data van haar geboorte en van de avond waarop zij wegliep zijn onbekend, zodat we niet weten of zij nog 20 of al 21 jaar oud was, maar dat doet er ook niet toe, want ook met 21 gold men nog als minderjarig. Men

2. Johan van Wassenaer (1576-1645), onbekende kunstenaar, 1627 (kasteel Duivenvoorde).

kon Saltzer dus beschuldigen van schaking, ongeacht het feit dat Maria volledig aan de ontvoering meewerkte en er misschien zelfs de aanstichtster van was. Als minderjarige had haar instemming geen enkel gewicht. Zij verliet het ouderlijk huis tegen de wil van haar vader en Saltzer hielp haar daarbij, alleen dat telde.

Toch mogen we wel aannemen dat Van Cats onder instructie stond om Saltzer te laten lopen. De jongeman moest een harde waarschuwing krijgen om zich nooit meer in Den Haag te laten zien, maar niet meer dan dat. De affaire moest zo weinig mogelijk rechtvaardigheid krijgen. Een proces was het laatste wat de heer Van Wassenaer wilde.